

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bevers in de steentijd: bevers beïnvloeden al millennia het ecosysteem - en het leven van mensen

Brusgaard, N.Ø.; Hussain, S.T.

Citation

Brusgaard, N. Ø., & Hussain, S. T. (2024). Bevers in de steentijd: bevers beïnvloeden al millennia het ecosysteem - en het leven van mensen. *Zoogdier : Tijdschrift Voor Zoogdierbescherming En Zoogdierkunde*, 35(1), 10-12. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4176137>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4176137>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Beverdam in de winter.
Foto Cindy de Jonge

BEVERS BEÏNVLOEDEN AL MILLENNIA HET ECOSYSTEEM – EN HET LEVEN VAN MENSEN

Bevers in de steentijd

Bevers zijn voor velen misschien een recente verschijning in Nederland, maar voordat ze in 1826 uitstierven en in 1988 werden geherintroduceerd kwamen ze al duizenden jaren in ons land voor. Onderzoek naar archeologische resten van bevers uit Noord Europa laat zien hoe mensen in de steentijd profiteerden van het rijke ecosysteem dat bevers creëerden.¹ In Nederland bleven mensen zelfs na de introductie van landbouw in ‘beverlandschappen’ leven en gebruikmaken van de soortenrijkdom die ze daar vonden.

TEKST NATHALIE BRUSGAARD EN SHUMON HUSSAIN

De Euraziatische bever (*Castor fiber*) zet het landschap naar zijn hand. Door dammen, burchten en kanalen te bouwen, veranderen bevers het lokale waterpeil en scheppen zij ‘bever-meertjes’. Dit zorgt voor nieuw leefgebied voor andere dieren- en plantensoorten. Daarnaast creëert hun geknaag open plekken in het bos en dood hout dat voedsel en huisvesting biedt aan andere organismen. Dit leidt tot een toename in biodiversiteit en verrijking van het ecosysteem in deze ‘beverlandschappen’.^{2,3}

In Nederland, waar de bever lang is weg geweest, leren we nu opnieuw om samen

te leven met de bever en al zijn voordelen en uitdagingen. Maar dit dier was ooit een gevestigd deel van het Nederlandse landschap.

SPEUREN NAAR DE STEENTIJD

Botten en tanden van bevers zijn op veel archeologische vindplaatsen in Nederland gevonden, daterend vanaf de steentijd tot de 19e eeuw. Het vaakst worden ze gevonden tijdens opgravingen van nederzettingen uit de midden- en late steentijd, specifiek tussen 6000 en 3000 v.Chr. Toen werden waterrijke gebieden bewoond door jagers-verzamelaars en later door

boeren. Deze mensen jaagden op groot en klein wild, zoals bevers, otters, wilde zwijnen, watervogels en zoetwatervissen. Wilde planten zoals hazelnoten en waterlelies werden ook benut. Boeren legden akkers aan op de drooggelegen oeverwallen en lieten daar hun vee grazen.^{4,5}

Bevers leverden een goede bron van voedsel en bruikbare materialen aan de prehistorische mens. Een gejaagde bever voorziet mensen van vlees en vet om te eten, een waterdichte pels voor kleding, bevergeil voor medicijn en botten en tanden om gereedschap van te maken.^{6,7} Over de culturele en ecologische waarde

► Bever met jong. Foto Jamie Lebbink

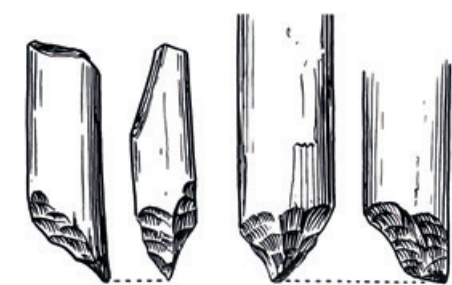
van de bever in het verleden was tot nu toe echter minder bekend. Steeds vaker worden dieren bij archeologisch onderzoek gezien als ‘meer-dan-eten’. Niet enkel hun aandeel in het dieet, maar ook de invloeden die de dieren hadden op de levens van mensen worden onderzocht. Deze benadering werd tot op heden vooral toegepast op gedomesticeerde dieren zoals honden en runderen of grotere wilde zoogdieren zoals wilde zwijnen. Kleinere zoogdieren zoals de bever bleven tot nu toe achter in deze discussies. Daarom doken wij in de archeologische rapporten van meer dan honderd steentijdvindplaatsen in Noord Europa, inclusief Nederland, Zuid-Scandinavië, het Baltische gebied en West-Rusland. In dit artikel richten wij ons vooral op Nederland.¹

ZOOGDIEREN IN BEVERGEBIEDEN

De bever komt veel voor op steentijdnederzettingen. Op 18 van de 22 Nederlandse vindplaatsen uit deze periode zijn beverresten gevonden, soms in zeer hoge aantallen, ook in verhouding tot andere diersoorten. De overblijfselen van bevers vormen vaak meer dan 20% van alle zoogdierresten die zijn gevonden bij archeologische opgravingen. Alleen wild zwijn komt vaker voor. Bever en wild zwijn waren op veel plaatsen de meest bejaagde zoogdieren.

▲ Beverschedel. Foto Dick Bekker

▲ Door bevers afgeknaagde wilgentakken gevonden op de vindplaats Swifterbant (Flevoland), ca. 6000 jaar oud. Casparie 1977¹⁴

De vindplaatsen hebben meestal een grote diversiteit aan zoogdieren. Ook edelherten, reeën, wilde katten, otters, boommarters en steenmarters komen regelmatig voor. Resten van elanden, bruine beren, wilde paarden en dassen zijn af en toe gevonden. Het is opvallend dat de verhouding tussen bevers en otters bijna een constante is. Op vindplaatsen met veel bevers zijn ook veel otters gevonden en waar weinig bevers waren, waren ook weinig otters. Dit patroon is ook elders in Noord-Europa waarneembaar.

Het is bekend dat otters goed gedijen in beverlandschappen. Otters profiteren van zowel actieve als inactieve bevermeertjes. Ze maken gebruik van beverburchten voor dekking en van wakken die bevers open houden als het vriest. Daarnaast zijn deze

meertjes ideale jachtgebieden voor otters. Het lentische (stilstaand water) ecosysteem van een beverlandschap is visrijk en trekt langzaam zwemmende vissoorten aan die een gemakkelijke prooi zijn voor otters.⁸

De relatie tussen bevers en otters gaat dus millennia terug. In de steentijd maakten mensen hier dan ook gebruik van. Ook otters werden bejaagd voor hun vlees en pels.^{9,10} Hetzelfde geldt voor wilde zwijnen. Zij leven graag in beverlandschappen waar ze oude bevermeertjes gebruiken om in te foerageren en modderbaden te nemen.¹¹

Voor herten lijkt het omgekeerde het geval. Edelherten en reeën komen opvallend weinig voor op steentijdvindplaatsen waar bevers, otters en wilde zwijnen veel zijn gevonden. Edelherten en reeën vermijden

▲ Bevervoortanden (1-4) en beverkaken (5-6) vervaardigd tot gereedschap. Gevonden op steentijdvindplaatsen in Duitsland (1), Nederland (2), en Denemarken (3-6). Hussain & Brusgaard 2023¹

tegenwoordig water in gebieden met veel beveractiviteit, zij komen vaker voor in gebieden waar minder bevers zijn.¹² Hierin speelt de grote invloed van de mens op het huidige landschap wel vermoedelijk ook een rol.¹¹ Desondanks is het noemenswaardig dat er in Nederland en in Noordoost Europa veel beverresten worden gevonden op deze vindplaatsen en veel minder herten. Op Scandinavische steentijdvindplaatsen daarentegen zijn herten echter volop bejaagd en zijn beverresten minder frequent.

VISSEN EN BEVERS

Op de steentijdvindplaatsen in Nederland komen met name lentiche vissoorten voor, vooral snoek en karperachtigen en in mindere mate baars, brasem en meerval. Lotische (stromend water) soorten, zoals steur en zalmachtigen, komen af en toe voor. Dit geldt ook voor paling en platvissen.

Beveractiviteit is over het algemeen positief voor de soortenrijkdom en grootte van vissen die daar leven. Sommige vissoorten doen het dan ook bijzonder goed, zoals snoek en baars. Soms is een successie in de tijd waarneembaar waarbij soorten zoals karperachtigen en meerval groeien in aantal.¹³ In de steentijd lijken mensen hun focus te verschuiven van roofvissen zoals snoek en baars naar karperachtigen en meerval. Dit kan deels het gevolg zijn van de successie die de bevers in gang zetten.

Beverbouwwerken vormen geen barrières tussen watergebieden maar ze kunnen wel de migratie hinderen van soorten zoals zalmachtigen.¹³ Dat deze vissoorten zeldzaam zijn op Nederlandse steentijdvindplaatsen toont aan dat de jager-verzamelaars en later de boeren in beverlandschappen visten. Het is opvallend dat in de latere steentijd wanneer meer mariene zoogdiersoorten, zoals zeehond, tuimelaar en walvis, werden benut, de visserij nog steeds vooral gericht was op zoetwatervissen.⁵ Hier zien wij mogelijk de langdurige invloed van bevers op het landschap en op het gedrag van mensen.

DE BEVER ALS INFLUENCER

De patronen in welke zoogdieren en vissen door de prehistorische mens werden benut, zullen te maken hebben met culturele en economische voorkeuren. Maar het is ook opvallend dat precies de soorten die het heel goed doen in beverlandschappen veel werden benut door de mens. Dit was waarschijnlijk een wisselwerking. Mensen hadden veel kennis van de natuur; ze wisten dus wanneer ze gingen jagen in bevergebieden, dat daar ook

otters, wilde zwijnen en snoeken leefden. Mensen maakten dus volop gebruik van de soortenrijkdom gecreëerd door beveractiviteit.

Zelfs na de opkomst van de landbouw rond 4200 v.Chr. bleven mensen wonen – al dan niet seizoensmatig – in deze rijke zoetwatergebieden. Door de soortenrijkdom loonde het om in beverlandschappen te verblijven. De voordelen gingen waarschijnlijk nog veel verder dan alleen de ‘voedselvoorziening’. Door bevers gevelde bomen en losgeknaagde takken werden ongetwijfeld gebruikt. Er zijn op steentijdnederzettingen ook wilgentakken gevonden die zijn afgeknaagd door bevers.^{6,14} Vondsten van bevertanden en -kaken die gebruikt zijn als gereedschap laten zien hoe mensen bevers imiteerden in houtbewerking. De bever oefende eeuwenlang zijn invloed

COPROLIETEN MET WATERLELIES

Naast zoogdier- en vissoorten, hebben bevers ook een grote invloed op de diversiteit van andere soorten. Watervogels en moerasschildpadden profiteren bijvoorbeeld van beverlandschappen. Deze dieren werden ook bejaagd in de steentijd.

Daarnaast gedijen waterlelies en waternoten ook goed bij beveractiviteit. Resten van beide soorten zijn gevonden op steentijdvindplaatsen en zelfs in menselijke coprolieten (versteende drollen). Bevers lusten ook graag waterlelies, dus misschien keek men deze snack wel af van de bevers.

uit op het ecosysteem en de mens. Hoewel onze levens er tegenwoordig heel anders uitzien, kunnen we ons opnieuw laten inspireren door de bever en voordeel doen met hun aanwezigheid.

NATHALIE BRUSGAARD is universitair docent Europese prehistorie aan de Universiteit Leiden en doet onderzoek naar mens-dierrelaties.

SHUMON HUSSAIN onderzoekt jagers-verzamelaars en mens-dierrelaties in de steentijd. Hij werkt bij het centrum voor Multidisciplinary Environmental Studies in the Humanities (MESH) van de University of Cologne.

◀ Boom aangeknaagd door bevers op de Meinweg. De prehistorische mens maakte waarschijnlijk gebruik van bomen geveld door bevers. Foto Nathalie Brusgaard.